

УДК [(038)=811.161.2'276.6:34:35]"15/16"

DOI: 10.33402/ukr.2023-37-274-288

Ірина ЧЕРЕВКО

кандидат філологічних наук
старший науковий співробітник відділу української мови
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7895-5673>
e-mail: Iryna_Cherevko@i.ua

НАЗВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИДИЧНИХ АКТІВ І ДОКУМЕНТІВ У СЛОВНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XIV – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Здійснено мовознавчий аналіз складу, семантики, походження термінів на позначення назв адміністративно-юридичних актів і документів у староукраїнській мові на матеріалі Словника української мови XVI – першої половини XVII ст., досліджено їхній історичний розвиток. Простежено польський вплив на тогочасну адміністративно-юридичну лексику, переважно репрезентовану в документації, іноді – у конфесійному, науковому, публіцистичному та розмовному стилях. Виявлено явище полісемії та синонімії в термінологічній системі, а також розглянуто структурні моделі термінологічних словосполучень.

Встановлено, що назвами адміністративно-юридичних актів та документів у староукраїнській мові є і терміни-слова, які можуть бути моно- (*интерцыза, контрактъ, инструкция* й ін.) та полісемними (*запись, мандатъ*), і термінологічні словосполучення, яким не притаманна полісемія, а крім запозичених термінів, є і лексеми слов'янського походження (*листъ, запись*). Зафіксовано чимало найменувань, утворених за допомогою субстантивно-ад'єктивних словосполучень, у яких найактивнішими головними словами є іменники *листъ* (83), *запись* (11), *актъ* (8). Встановлено, що порядок слів у термінологічних словосполученнях може бути й непрямий, що дало підстави виокремити інверсійні варіанти (*листъ веновный, вьновный листъ; листъ вызнанный, вызнанный лист; запись продажный, продажный запись* та ін.). Звернено також увагу на те, що і слова-терміни, і термінологічні словосполучення можуть вступати в синонімії відношення (*контрактъ–интерцыза; карта–листъ; квитъ–квитація–запись; запись выдержавовый – коньтрактъ видержавовый; квитовный запись – квитовный листъ* та ін.). Виокремлено і морфологічний варіант терміна *квитъ* – *квита*. Простеживши історичний розвиток термінів досліджуваного періоду, відзначено, що більшість із них не зникли з обігу, замінилися орфографічними чи словотвірними варіантами, проте зазнали переважно трансформацій семантики, як-от: розширення семантичної структури, набуття додаткових значень, звуження семантики; або ж зникли з обігу, стали застарілими і змінили сферу свого вживання, побутовуючи лише в діалектах чи в розмовному стилі.

Ключові слова: термін, термінологічне словосполучення, документ, семантика, етимологія, історичний розвиток, структура, системні зв'язки, стиль.

Лексика різностильових і різножанрових писемних пам'яток (ділові документи, твори художньої, полемічної, літописної, публіцистичної, наукової, науково-популярної, конфесійної літератур), що фіксує Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. (СУМ¹⁶⁻¹⁷), була об'єктом аналізу не одного дослідника, оскільки саме «писемні пам'ятки – одне з найдавніших джерел пізнання історії мови» (Бевзенко, 1991, с. 160). Так, назви кольорів в українській мові XIV–XVIII ст. вивчала Марія Чікало (Чікало, 1997). Назви осіб та композитивно-назви конкретних предметів у пам'ятках української мови XVI–XVIII ст. стали об'єктом аналізу Ольги Кровицької та Ольги Лози (Кровицька, 2002; Лоза, 2003). Лев Полюга досліджував абстрактну лексику XIV – першої половини XVII ст. (Полюга, 1991), а Ганна Войтів – назви одягу в пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. (Войтів, 1997). Історичну антропонімію, зокрема фонетичні особливості та словотвірні типи власних імен в адміністративно-юридичних документах XVI ст., розглянула Розалія Керста (Керста, 1984). Аналіз міфологічної лексики XVI – першої половини XVII ст. віднайдемо в розвідках Наталі Хобзей (Хобзей, 2003а, 2003b). Медичні номени стали об'єктом зацікавлення Ганни Дидик-Меуш (Дидик-Меуш, 2008). Окрім того, дослідниця у науковій студії «Комбінаторика в українській мові XVI–XVIII століть: теорія, практика, словник» уперше в українському історичному мовознавстві на матеріалі історичного словника української мови простежила сполучуваність мовних одиниць, зокрема в межах ад'єктивно-субстантивних словосполучень (Дидик-Меуш, 2018). Олена Слободзяник опрацювала історію географічної лексики в українській мові XVI–XVII ст. (Слободзяник, 2017). Становлення назв посуду, столового начиння та меблів як важливого складника лексику української мови проаналізовано в дисертації Ліана Науменко (Науменко, 2021). Ірина Черевко вперше в українському мовознавстві системно дослідила фразеологію різних за стилями українських пам'яток XVI–XVII ст. (Черевко, 2013). Історію окремих частин мови на матеріалах досліджуваного словника розглядали Ольга Заневич (Заневич, 2015), Ольга Гайда (Гайда, 2015), Оксана Шпит (Шпит, 2016). Юрій Осінчук виявив і простежив функціонування церковнослов'янських іменників у світських писемних пам'ятках, утворених префіксальним і префіксально-суфіксальним способами (Осінчук, 2022). Склад, формальну структуру й семантику латинських запозичень у мові українських пам'яток XVI–XVII ст. розглянула Світлана Гриценко (Гриценко, 2011). Дослідниця також на підставі українськомовних писемних пам'яток різних стилів і жанрів дослідила лексикон української мови XVI–XVII ст. як системний динамічний феномен, що вербалізує динаміку культури суспільства (Гриценко, 2017). На особливу увагу заслуговує монографія Михайла Худаша (Худаш, 1961), у якій ґрунтовно в діахронії досліджено лексику українських ділових документів Львівського ставропігійського братства кінця XVI – початку XVII ст.; виявлено її багатство, про що свідчать наявність розвинутої синоніміки та паралельне вживання українських народних розмовних слів поряд із традиційними книжними й іншомовними. Проте огляд наукової літератури демонструє, що адміністративно-правова лексика, зафіксована в різностильових і різножанрових пам'ятках – джерелах СУМ¹⁶⁻¹⁷ – ще не була об'єктом дослідження мовознавців у діахронному зрізі, хоча саме вона становить найдавніший пласт лексики української мови, що своїми коренями сягає глибокої дописемної старовини (див.: Шестакова, 2019).

Мета статті – зробити мовознавчий аналіз складу, семантики, походження лексики на позначення назв адміністративно-юридичних актів і документів у староукраїнській мові на матеріалі Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.

Назви адміністративно-юридичних актів та документів у зазначеній лексикографічній праці (на цей час видано 17 випусків) представлені незначною кількістю слів, здебільшого латинського походження, які потрапляли до української мови переважно через посередництво польської, «оскільки на більшій території України того часу [XVI–XVII ст. – *І. Ч.*] юридична структура і судово-виконавча справа формувалася значною мірою за зразком польської юриспруденції, яка базувалася на римському праві» (Гриценко, 2017, с. 192). Вони зберігаються і в сучасній українській мові, хоч часто вже з переосмисленим значенням; вказують на ті або ті види актів та документів, що були прийняті в тодішніх польських й українських урядових установах і канцеляріях. Розгляньмо їх детальніше.

Акть, акть (СУМ¹⁶⁻¹⁷⁻¹, с. 86). Термін *акть* запозичено з лат. *actum* ‘розпорядження, протокол’ через посередництво стп. *akt* (ЕСУМ-1, с. 57). У значенні ‘правовий урядовий документ’ він фігурує у пам’ятках полемічної та конфесійної літератур, а також у позові головного трибунального суду у справі розмежування маєтків: Причи*на того та́а єсть, же вѣдаємо, ижъ в ты(х) а́ктахъ чере(з) похлѣбцы двору́ римского в коупѣ зложоньхъ мнѡ*го са таки*хъ ре*чій найдоуєтъ, которые фундаме*нтѣ прѡвды не мають (Острог, 1598–1599, Апокр.¹ 151 зв.); та(к) и су(д) того доводу и возного не бачачи ку бо(л)шо(и) тоє справы во(н)гливости в то(м) акте не ѡзначи(л) и за неведомо(ст) ѡчинити того не мо(г) (Вінниця, 1600, ЛНБ 5, II 4049, 142); ѡ то́мъ станѣ лю*бо бы болшь такъ зъ старѡгѡ я*къ и зъ новѡгѡ Теста́ме*нтѣ мѡвити годи*лосѡ, а́ле же намъ ѡ то́мъ ннѣшній акть мѡвити не позвола*е(т) (Київ, 1646, Мог.Тр. 925). До того ж із цією лексею у книзі Київського підкоморного суду зафіксовано субстантивне двокомпонентне термінологічне сполучення *акть граничний* як ‘документ із визначенням границь або ж розмежувальний акт’ (Вільшанка, 1639, ККПС 228).

Зауважмо, що від XVI–XVII ст. збереглися численні книги записів актів громадянського стану (т. зв. актові книги), великий масив яких виник у результаті гродських та земських судів. Цей факт підтверджує СУМ¹⁶⁻¹⁷, який фіксує ще одне значення аналізованої лексеми (лише у формі множини (*акта*)) – ‘урядові книги’ (СУМ¹⁶⁻¹⁷⁻¹, с. 87), і словник Євгена Тимченка (Тимченко, кн. 1, с. 29), і Етимологічний словник (ЕСУМ, т. 1, с. 57). Однак, як з’ясувала Інна Чепіга, «за існуючою традицією актами називали різні за змістом документи, які не завжди мали таке значення» (Чепіга, 1992, с. 4). Приклад цього – уживання переважно в пам’ятках офіційно-ділового стилю першої половини XVII ст. семи двокомпонентних субстантивних термінологічних сполучень із лексею *акть* (див.: СУМ¹⁶⁻¹⁷⁻¹, с. 87–88): *акта братские* ‘книги для запису документів церковного братства; братські акти’ (Львів, 1621, ЛСБ 1049, 2); *акта гродские* ‘книги для запису документів міського самоврядування; гродські книги’ (Житомир, 1650, ПВКРД II-3, 40); *акта електовые* (лат. *electus* ‘обраний’) ‘книги для запису виборців або осіб, обраних до певних органів влади’ (Львів, 1609, ЛСБ 421, 2); *акта земские* ‘книги для запису справ земських судів; земські акти’

¹ Тлумачення умовних скорочень джерел див.: Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Список використаних джерел. Львів, 1994.

(Кременець, 1601, ЛНБ 5, II 4050, 32); *акта подкоморские* ‘книги для запису судових справ, пов’язаних з розглядом та розмежуванням земель, маєтків; підкоморські акти’ (Люблін, 1643, ДМВН 229); *акта посполитые* ‘книги для запису публічних справ; публічні акти’ (Острог, 1598–1599, Апокр. 35); *акта радецькіє* ‘книги для запису справ міського уряду; акти міської ради’ (Львів, 1644, ЛСБ 1043, 61).

У сучасному українському діловодстві термін *акт*, попри те, що зберіг давню семантику – ‘офіційний документ, протокол, запис про який-небудь факт’ (СУМ-1, с. 28; Грінч.-1, с. 6), може ще означати ‘писаний указ, грамота, постанова державного суспільного значення’. До того ж із семантикою ‘записи спеціальними державними органами фактів народження, смерті, шлюбу, розлучення і т. ін.’ засвідчено трикомпонентне термінологічне сполучення *акти громадянського стану* (СУМ-1, с. 29).

Инвентарь, инвентарь, инвенътарь, иньвентарь, иньвенътарь, інвентарь, ынвентарь (СУМ¹⁶⁻¹⁷-13, с. 128). Цей юридичний термін походить від середньолатинського *inventarium* у значенні ‘реєстр рухомого й нерухомого майна чи прибутків, видатків, повинностей’. Етимологічний словник української мови засвідчує, що це запозичення з німецької мови – нім. *inventar* ‘инвентар, старі меблі, пожитки’ (ЕСУМ-2, с. 301). Зауважмо, *инвентарь* як юридичний термін мав обмежену сферу функціонування в українській мові XVI – першої половини XVII ст. – лише офіційно-діловий стиль (грамоти, судові справи, ділові листи, скарги, описи майна, які зберігалися при братствах та церквах), наприклад: приказуємъ... абы то все водлугъ инвенътару і пови(н)ности ты(х) по(д)даны(х) на це(р)ковъ божию выдавано было (Турів, 1578, ЛОИИ 52, 11, 4, 4); А пань СѢбельковски(и)... иньвенътарь списавъши... держачимъ того старо(с)ѣтва служебника того пана Петра... зосътавилъ (Житомир, 1605, ЦДАК 11, 1, 4, 27); по(д)даны(х)... до тоє Арє(н)ды належачи(х) на(д) пови(н)но(ст) ихъ мнє в ы(н)ве(н)тарѣ... описаную... в жадно(и) речи не вытяга(ти) (Кунів, 1615, ЛНБ 5, III 4054, 106); которую маетность его милость... по еспирации тоє трилетное аренды въ целости, зо всимъ съ тымъ, яко въ иньтерцизе и томъ иньвентаре моемъ, подати и уступити мнѣ,... будетъ повинень (Володимир, 1626, АрхЮЗР 6/1, 464); Инвентаръ сирѣчь порл*дноє описана ве*щеи обрѣтающи(х) сѧ въ скѣрбцы црковно(м) при храмѣ ѿспения... списаны(и)... мною... писаремъ бра(т)скимъ зъ старого и(н)ве(н)тара (Львів, 1637, Інв.Усп. 1); братия зезволили абы ся южь рахунки инвента(р) ѿ(т)правова(л) зараз во сѣи велики(и) постъ вступи(в)ши (Львів, 1646, ЛСБ 1043, 76).

У сучасній українській літературній мові найменування *инвентарь* полісемне, двозначне: 1) ‘сукупність господарських або інших предметів, що входять до складу майна якого-небудь господарства, підприємства або установи’; 2) ‘список майна, особливо рухомого’ (СУМ-4, с. 24). Друге значення, яке побутувало у староукраїнській мові, стало застарілим.

Инструкция, инструкция, инструкція, инъструкция, иньструкция, иньструкція, иньструкція (СУМ¹⁶⁻¹⁷-13, с. 146). Цю назву документа запозичено через польську (стп. *instrukcja*) та західноєвропейські мови з латинської (лат. *instruction*) у значенні ‘настанова’ (ЕСУМ-2, с. 308). У Словнику староукраїнської мови простежено фіксацію цієї лексеми винятково в ділових документах кінця XVI – першої половини XVII ст., що є різними інструкціями для єпископів, послів воеводств, депутатів Берестейського собору, населення міст для захисту своїх прав і привілеїв:

Инструкция, отъ насъ епис коповъ даная... который за жаданьем нашимъ маеть ѣхати до его королевской милости (Новгородок, 1594, МСЛ 1/2, 554); Иньстру(к)ция ихъ мл(ст)ти пано(м) посло(м) воево(д)ства волынського: На се(и)мъ близко пришлы(и)... дана (Луцьк, 1595, ЛНБ 5, II 4048, 77); Иньструкция ихъ милости, паномъ Магъфею Еловичу Малинському,... а пану Лаврентому Древинскому,... на сенодъ до Берестя Литовського... дана (Берестя, 1596, АрхЮЗР 1/1, 510); И(н)стру(к)ция меща(н) и предъмеща(н) Лвовски(х) посло(м)ъ и(х) (Львів, 1609, ЛСБ 421, 4 зв.); за которыми килканадцать миль посылаючи не ведаючи што за инструкцію отъ войска мають, если што змѣнъковано або нѣ о церкви, штомъ на прудце розумѣль онымъ написавшы (Корсунь, 1625, КМПН I, дод. 274); толко килькомъ зъ ихъ милостей, решту двойга подымного, при его милости пану скарбнику волынскомъ застающую дарованую, яко тежъ и другого в иньструкцияхъ ихъ милостямъ // паномъ посломъ, якобы о знесенє иньфамии на панахъ поборцахъ о ретенъта отрыманое старатися злецоно (Луцьк, 1649, АрхЮЗР 3/IV, 92–93).

Досліджувану лексему збережено до нашого часу в сучасній українській мові, яка не тільки зберегла давнє значення ‘настанов’, а й розширила семантичну структуру – простежено наявність підзначення – ‘зібрання вказівок, настанов, як виконувати що-небудь’ (СУМ-4, с. 34).

Интерцыза, интерцеца, интерціза, интерцыза, иньтерциза (СУМ¹⁶⁻¹⁷-13, с. 150). Термін *интерцыза* – запозичення з латинської мови (лат. *intercisa*) через посередництво польської (стп. *intercyza*). У СУМ¹⁶⁻¹⁷ його зафіксовано зі значенням ‘угода, договір, контракт’ у пам’ятках кінця XVI – першої половини XVII ст. таких жанрів офіційно-ділового стилю, як-от скарга, мирова угода, контракт, судова справа, роздільний лист, до прикладу: на которую 8годѣ... па(н) воевода микола(и) малє(ц) ки(и) и(н)те(р)цызѣ по(д) печатю своєю... да(л) во(д)ле которє и(н)те(р)цызы хотечи я ѿ(т) того ѿкру(т)ника бо(р)зде(и) свобо(д)на бы(т) (Володимир, 1578, ЖКК I, 129); А для болшое пє(в)ности тую нашу нынешнюю и(н)те(р)цезу записо(м) кгро(д)ски(м) Лво(в)ски(м) ѿбѣ сторонѣ... 8ве(с)ти маємо (Острог, 1596, ЛСБ 307, 1); Ани тежъ того оказати не могутъ, жебы тотъ запи(с) и и(н)те(р)цыза скасова(н) бы(л) (Київ, 1599, ККПС 117); и на помя(р)кованє ро(з)ницѣ ѿ што по(з)вы шлы, на ро(к) и день певны(и) в (и)н)те(р)цызе ѿпысаны(и), на которо(м) // ...рокѣ припало(м) мы приятели... впро(д) выехали есмо ро(з)граничаючи кгрѣнты и(х) мл(ст) (Ковалин, 1599, ЦНБ ДА/П-216, 99–99 зв.); которую маєтность его милость, ... по еспирации тоє трилетное аренды въ цалости, зо всимъ съ тымъ, яко въ иньтерцизе и томъ иньвентаре моемъ, подати и уступити мнѣ, ...маеть и будетъ повиненъ (Володимир, 1626, АрхЮЗР 6/1, 454). Зауважмо, що з аналізованою лексемою СУМ¹⁶⁻¹⁷ (вип. 13, с. 151) також у ділових документах подає двокомпонентне вербальне термінологічне словосполучення *интерцизу учинити* з інверсійним варіантом *учинити иньтерцызу* (межи ким, на що і без додатка) у значенні ‘укласти договір, угоду’: панове братия,... ключъ склепни(и) до себе взяли, тамъ же зара(з) и и(н)те(р)цизѣ... 8чинили (Львів, 1633, ЛСБ 1054, 34); 8чинивши на все иньте(р)цызѣ ѿписали(с) приятели(и) выве(с) ти и высадити и подать се по(д) мо(ц) и ро(з)сѣдо(к) и(х) мл(с)ти (Ковалин, 1599, ЦНБ ДА/П-216, 99). До нашого часу лексема *интерциза* в українській мові вийшла з ужитку.

Контрактъ, контрактъ, коньтрактъ, коньтрактъ (СУМ¹⁶⁻¹⁷-14, с. 242–243). Цей юридичний термін, який потрапив до мови українських пам’яток із

латинської (лат. *contractus*) через посередництво польської або німецької (стп. *kontrakt*, нім. *Kontrakt*) (ЕСУМ-2, с. 557), – синонім до зазначеної лексеми. І в староукраїнській, і в сучасній українській мовах фігурує з ідентичною семантикою – ‘письмова угода, договір, за яким сторони, що його уклали, мають взаємні зобов’язання’ (Грінч.-2, с. 279; СУМ-4, с. 269). Уживання цього терміна зафіксовано лише в документації – заявах про вирок у спорі між купцями щодо недотримання умов контракту або ж про невиконання умов шлюбного договору, скаргах про неправомірні дії, до прикладу: учини(л) есми ко(н)трактъ зъ Зраило(мъ) на то(т) попе(л) на (и)ма своє (Володимир, 1570, ТУ 143); кгда его м(л) па(н) теодо(р) тиша быко(в)ски(и) маючи пе(в)ное постанове(н)є и ко(н)трактъ з и(х) м(л)сти пны... пясочи(н)ски(и) сестру и(х) м(л)... станови(л)... // ...панове пясочи(н)ские... сестры своеє за... пана... не ω(т) дали (Вінниця, ЛНБ 5, III 4056, 13 зв.–14); за которымъ конътрактъомъ их милости панове... тые вышь поменены добра... заживали (Луцьк, 1650, АрхЮЗР 3/IV, 453). Зауважмо, що в духовному заповіті єпископа, датованому 1631 р., зафіксовано двокомпонентне субстантивне термінологічне сполучення *конътрактъ видеркафовый* (зі стп. *wyderkafowy* ‘викупний’, див.: СУМ¹⁶⁻¹⁷-5, с. 150) – ‘викупний контракт’, який надає право на нерухоме майно. Приклад у контексті: Свещеньником Берестейским золотых полских шесть сотъ назъначаю, але мають их конътрактом видеркафовым дати и собѣ оттуль провизию мѣти (Володимир, 1631, АрхЮЗР 1/VI, 627).

Карта, каръта (СУМ¹⁶⁻¹⁷-14, с. 55). Етимологічно термін *карта* є запозиченням із латинської мови (лат. *carta*) через посередництво польської (стп. *karta*) або німецької (нвн. *Karte*) (ЕСУМ-2, с. 395). У СУМ¹⁶⁻¹⁷ зазначено, що лексема *карта* має три значення, одне з яких – ‘(офіційний документ) лист’.

До цього значення зафіксовано приклади вживання лексеми в пам’ятках ділової мови (статут, судова справа) та полемічної літератури; наприклад: и ка(р)ты написа(в) ши ω его вывола(н)ю має(т) поприбивати и ω не(м) ωзна(и)мит(и) (1566, ВЛС 88 зв.); панове послове...// ...доведалисе иж съ ка(р)ты читали таковыє слова, которыми митрополита ганили (Вільна, 1597, РИБ XIX, 4 зв.); нехай тобѣ не боудеть тл(ж)ко самому поглѣдѣти в тые мес(т)ца, дла чогомъ и карты на которыхъ што написано назначи(л) (Острог, 1598–1599, Апокр. 118); А една(к) Иле(с)мы змогли до(и)ти, На голо(и) ка(р)тѣ намъ Подано (Львів, 1609, ЛСБ 421, 2); Позыває(т) до постанове(н) я ниякого дми(т)ра радевича... котори(и) сме(л) и важи(л)се...// ка(р)тѣ змышлену ю сфабрикованю до кни(г) пода(л) (Вінниця, 1624, ЛНБ 5, II 4058, 52–52 зв.).

У сучасній українській мові лексема *карта* як лист (офіційний документ), тобто ‘писане звертання до особи або осіб, розраховане на широке розповсюдження’, фігурує лише в діалектах (СУМ-4, с. 109), а в «Словарі української мови» за ред. Бориса Грінченка зафіксовано вживання цього терміна у значенні ‘указ, припис’ (Грінч.-2, с. 223).

Листь, лист, лисьть (СУМ¹⁶⁻¹⁷-16, с. 48). Належить до термінів слов’янського походження (ЕСУМ-3, с. 243) і в значенні ‘письмовий документ офіційного або юридичного характеру’ є синонімом до запозиченої лексеми *карта*. До прикладу, фіксує аналізований термін у записі про заставу селищ: Йї масина ивано(в) снѣ шѣ(л)жи(ч)... вызнаваю си(м) мои(м) листо(м) ко(ж)домѣ добромѣ комѣ бѣде(т) потре(б) то(г) вѣда(ти) або чтѣчи его слышати (Вінниця, бл. 1520, ПИ № 12); у документі про поділ мастку: заплативши тьи вси заклады, предса тѣю ѣмову и земли, по тьи ωписаныи граници и сес нашъ лист твердо, а неотменно на вечныи

часи держати маєм (Ковель, 1538, AS IV, 168); у розписці, автор якої підтверджує відсутність претензій до іншої особи: Іванъ Водяникъ, козакъ войска... Запорозкого, реєстровый, для вписания до книгъ... гродскихъ... подалъ и очевисто призналъ листъ, добровольный запись свой квитовой (Житомир, 1650, ЧИОНЛ VIII-3, 20). Укладачі СУМ¹⁶⁻¹⁷, зауважмо, виділили аж 83 двокомпонентні субстантивні термінологічні словосполучення зі стрижневим компонентом *листъ*. А це вказує на те, що офіційно-діловий стиль у XVI – першій половині XVII ст. представлено насамперед жанром офіційного листування, поширенням різного типу листів. Наприклад: *арендовный листъ* ‘(письмовий дозвіл на орендування майна) орендний лист’; *высждчий листъ* ‘документ про право вільного виїзду кудись’; *екзекуториальный листъ* ‘документ на право виконання судового вироку’; *листъ даровный* ‘(документ про надання кому-небудь у власність маєтку) дарча грамота’; *листъ свидецкий* ‘(показання свідка) письмове свідчення’; *листъ господарский (господарьскій)* ‘(розпорядження монарха) господарський лист’; *листъ напоминальный* ‘документ, який нагадує про виконання договірних обов’язків чи зобов’язань’; *листъ платовой* ‘документ про сплату боргів’; *листъ продажный* ‘(документ про продаж майна) запродажна грамота’; *листъ свѣдѣлствованный* ‘посвідчення’; *листъ сеймовый* ‘документ, що містить ухвалу сейму’; *листъ универсальный* ‘розпорядчий акт, універсал’ та ін. Також у вказаній реєстровій статті зафіксовано: 1) термінологічні словосполучення, які вступають у синонімічні відношення, наприклад: *квитацийный листъ* – *листъ квитованный* – *листъ квитовный* – *листъ квитуючий* ‘документ про сплату боржником боргу’; *листъ вѣрующій* – *листъ поручный* – *листъ припоручный* ‘письмове доручення комусь чого-небудь’; *листъ заклінальный* – *листъ клятвенный* ‘анафема’; *листъ єднальный* – *листъ єднацкый* – *листъ компромисарский* ‘документ про полюбовну угоду’; *листъ граничный (граничьный)* – *листъ розездный* ‘(документ про розмежування майнових границь) розмежувальна грамота’ й ін.; 2) інверсійні варіанти словосполучень, наприклад: *листъ веновный, вѣновный листъ* ‘документ про придане; *листъ вызнанный, вызнанный листъ* ‘офіційний документ із підтвердженням конкретної юридичної дії, вчиненої його експонентом або попередником останнього’; *листъ клятвенный, клатовный листъ* ‘анафема’; *листъ умоцованный (моцованный), умоцованный листъ* ‘доручення про право представляти в суді інтереси його автора’; *листъ фундушинный, фундушовый листъ* ‘(дарча грамота на будівництво чи утримання церкви або монастиря) фундаційний лист’.

Термінологічні словосполучення з компонентом *листъ*, проте не в такій великій кількості, віднайдемо й у словнику Є. Тимченка (їх лише сім): *листъ записный, листъ отвористый, листъ позовный, листъ розводу, листъ розрѣшалный, листъ судовый, листъ упоминальный* (Тимч.-1, с. 404). Цікаво, що словосполучення *листъ записный* у цьому словнику, на відміну від СУМ¹⁶⁻¹⁷, подано як двозначну, ще й із зовсім іншими значеннями. Порівняйте: *листъ записный*: а) ‘духовний заповіт’; б) ‘зобов’язання’ (Тимч.-1, с. 404) – ‘документ, унесений в офіційну записну книгу’ (СУМ¹⁶⁻¹⁷-16, с. 52).

У сучасній українській мові *лист* як юридичний термін фігурує у значенні ‘офіційний, грошовий або інший документ’ із підзначенням ‘документ для записування яких-небудь відомостей’ (СУМ-4, с. 491). Також зафіксовано лише одне термінологічне словосполучення *виконавчий лист* ‘юридичний документ, що містить наказ суду про виконання його рішення’ (СУМ-1, с. 411), що видозмінено від староукраїнського *екзекуториальный листъ* (лат. *executiva* ‘виконавчий’).

Квитъ, квит, квѣтъ (СУМ¹⁶⁻¹⁷-14, с. 86). Лексему *квитъ*, можливо, через польське посередництво (стп. *kwit*) запозичено зі середньовісньонімецької мови (свн. *quit*), яке зводиться до латинського *quit(t)us* (ЕСУМ-2, с. 417). До реєстру українського історичного словника СУМ¹⁶⁻¹⁷ вона ввійшла зі значенням ‘(письмове зобов’язання, розписка, квитанція) квит’ і побутує в офіційно-діловому стилі (квитанції, свідчення очевидця, розписки): Я Федор... ѡзнаймую тым квитом моим (Заслав, 1544, АS IV, 376); Фило(нт) стрыбы(л)... ѡ(з)на(и)мую ты(м) мои(м) квито(м) и(ж) ми досы(т) ѣчини(л) за побо(р)... ѣфалены(и) на доплаче(н)є пано(м) жо(л)неро(м)... па(н) ва(в)рине(ц)... з має(т)носте(и) сво(и)х (Київ, 1614, ЛНБ 5, III 4054, 63); за всю [цеглѣ] дали(х)мо ве(д)ле квитовъ зло(т) 510 (Львів, 1628, ЛСБ 1051, 5). До то ж словник в аналізованій реєстровій статті містить п’ять двокомпонентних субстантивних термінологічних словосполучень: *квитъ добровольный* ‘(згідний з правом) правний квит’; *квитъ отмытый* ‘квит про сплату мита’; *квитъ поборовый* ‘квит про сплату податку’; *квитъ скарбный* ‘квит, виданий скарбницею’; *увяжчий квитъ* ‘квит на офіційне введення когось у володіння’. Зауважмо, що в пам’ятці 1531 р. (судова справа) виявлено іменник жіночого роду *квита*: а ѡт княза Или на то квитѣ взати, которѣуж патсот коп грошей бѣдет мѣти приписанѣ к первшой сѣмѣ на томже имѣни (Неполоничі, 1531, АS III, 386).

Словник української мови за ред. Б. Грінченка подає термін *квитъ* як багатозначний: 1) ‘розрахунок, отримання робітниками грошей’; 2) ‘квитанція, розписка в отриманні’; 3) ‘розрахунок, що дає право на отримання чого-небудь’; 4) ‘запис, реєстр’ (Грінч.-2, с. 232). Окрім того, у сучасній українській мові лексема *квитъ* уживається лише в розмовному стилі, а у значенні ‘запис’ перейшло в розряд архаїзмів (СУМ-4, с. 133).

Квитация, квитаця, квитаця, квитаця (СУМ¹⁶⁻¹⁷-14, с. 48). Етимологи вказують на походження терміна із середньолатинської мови (слат. *quitantia*), запозичене через польське посередництво (стп. *kwitacyja*) (ЕСУМ-2, с. 417), яке є синонімом до лексеми *квитъ*. У СУМ¹⁶⁻¹⁷ він перекладений як квитанція, що означає ‘офіційна розписка встановленої форми про прийняття грошей, документів, цінностей і т. ін.’. Укладачі словника фіксують приклади його вживання здебільшого в пам’ятках ділової мови (рахунки і квитанції, скарга про пограбування будинку, документ про припинення судового процесу), а також у розмовному стилі: а бояромъ Кіевскимъ на квитацей и на иные потребы господарьскіе осмъ сотъ копъ и 30 копъ грошей (Краків, 1508, АЮЗР II, 120); цырографъ а(л)бо квитаця (к. XVI ст. Розм. 71 зв.); побрали... листов записов на розные долги... квитацыи (Бориспіль, 1615 АБМУ 9); я... ѣве(с) проце(с)... касую... ѡ которы(и) вже ѡ(т) даты сее моеє доброво(л)ное квитацыи на мене самую дети и потомъки мое стегати, ани жадное ваги и моцы мети не маєтъ (Льблін, 1618, ЛНБ 5, II 4056, 61).

Староукраїнське значення лексеми *квитация*, що видозмінена у *квитанція*, збереглося і до сьогодні (СУМ-4, с. 133).

Запись, записъ, записъ (СУМ¹⁶⁻¹⁷-10, с. 144) – український синонім до лексем *квитъ* і *квитация*. Підтверджують це цитати: Запи(с) альбо кви(т) Ла(в)рови Мигалєви ѡ(д) лѣкача За(н)чя(т) (Одрехова, 1606, ЦДІАЛ 37, 2, 3); На вrade гродскомъ... Иванъ Водяникъ... подаль... добровольный записъ свой квитовый на подписе нижей менованыхъ, ѡт себе урожоному пану Янови Белецкому и иншимъ въ томъ квите нижей менованымъ (Житомир, 1650, ЧИОНЛ VIII-3, 20); сплатилихмо дѣтемъ яремъковымъ то єсть зо(л) к̄ г(рш) к̄, що коштѣю(т) записы альбо квитацыи (Львів,

1607, ЛСБ 1044, 5). У значенні ‘(юридичний документ) запис’ аналізований термін уживається лише в офіційно-діловому стилі (документ про передання у власність маєтку, договір про порядок спадкування, компромісний лист про припинення всіх судових справ, введення у володіння селом): на сваде(ц)ство и џмоцненье того запису моего просило(м) џ приложенье печати и(х) мл(с)ти пѣговъ Єго мл(с)ти пѣа еронима хо(д)кєвича... яна шу(и)ского сурокгатора бересте(и)ского (Берестя, ЛНБ 103, 14/Іс, 1833, 27); И на то смы себе дали то(т) нашъ доброво(л)ны(и) запись... с по(д) писми рукъ наши(х) (Луцьк, 1619, ЦДІАЛ 201, 4, 189, 1 зв.); тые всѣ мемъраны записы ко(н)тра(к)ты... и вшелякие протє(с)тациє касџємо џморяємо и внивечъ џборочаємо (Вінниця, 1623, ЛНБ 5, II 4058, 27); село Рагозо(в)ку // зо всіми кгрунътами, полями, сеножатями... Ако се здавна в своихъ границахъ и џбиходехъ тоє село має(т) и заверає(т): џ чомъ всімъ записъ менованы(и) ширє(и) в себе рєчъ џписуєтъ (Житомир, 1649, ДМВН 186–187). Укладачі Словника^{16–17} в межах цього значення виділяють 11 двокомпонентних субстантивних термінологічних словосполучень зі стрижневим компонентом *запись*: *вликовковъый запис* ‘акт передачі прав на щонебудь’; *запись выдеркафовый* ‘юридичний документ про викупне право на нерухоме майно’ (синонім до словосполучення *контрактъ видеркафовый*); *квитовный записъ* та *запись квитовый* ‘підтвердний запис’ (синонім до словосполучення *квитовный листъ*); *запись приписовый* ‘підтвердний документ’; *запись продажный, продажный записъ* ‘акт про продаж’; *запись судебный* ‘судовий запис’; *подметный записъ* ‘підроблений документ’; *запись фунъдушовый* ‘акт про пожертву’; *запись долговый* ‘боргове зобов’язання’; *запись заставный* ‘заставна квитанція, застава’. Також зафіксовано і підзначення: ‘(дарчий акт) запис’; ‘заповіт’; ‘(боргове зобов’язання) запис’, два останні з них віднайдемо і в словнику Є. Тимченка (Тимч.-1, с. 281).

У СУМ лексема *запись* тризначна. Давнє значення ‘назва деяких офіційних документів’ застаріле і вживається лише в розмовному стилі.

Мандать (СУМ^{16–17–17}, с. 42). Французьким запозиченням у староукраїнській мові є лексема *мандатъ* (фр. *mandate*), що походить від латинського *mandatum* ‘доручення, наказ’ (ЕСУМ-3, с. 379).

Укладачі СУМ^{16–17} у текстах ділового стилю (зафіксовано лише один випадок уживання у конфесійній та науковій літературі) середини XVI – першої половини XVII ст. виявили три значення терміна *мандатъ*, як-от: 1) ‘(розпорядження світської або духовної влади) наказ, постанова’, наприклад: (вирок у справі) то пак земенин господарський землі Волянское, Михайло Єло, подаль џт него листъ џтворонный, до господара Єго Милости писанный, на которомъ пишєт, иж єму мандать Єго Королевское Милости кѹ ведомости пришол (Книшин, 1554, AS VI, 165); (запис про передачу церкви під опіку духовенства) я... покорне и слезне прошу, дабы тоє козакамъ творимое бѣдствє и озлобленє превысокимъ и грознымъ вашого найяснѣйшого величества мандатомъ было запрещено и ускромлено (Київ, 1622, АЮЗР II, 73); (лексикографічна праця) Заповѣдь: Росказа(н)є, мандать, приказанье, полицє(н)є, ұстава (1627 ЛБ 42); (церковний устав) зла*кшиса ке*сарь приписаль ємѹ Дхѹ сѣго. и радѹ єго џ вымєтаню џ*бразовъ прина*ль, и не џ(т)волочаючи, ѹ*вный мандаѹ вы*далѹ (Київ, 1627, Тр. 291); 2) ‘позов до суду, скарга’, наприклад: (донесення про вручення позову на суд) я Мартинъ Машинский... подаломъ позовъ задворный, то єсть мандать єго королевской милости... при суду права Майдеборского, у светлицы, на столи... перед войтомъ положиль (Житомир, 1611, АрхЮЗР I/VI, 398); (вирок сеймового суду у

справі розмежування земель та опису їх границь) уроженого Яна Заваду за обороньцу тое справы придалисми, о чом тот мандатъ, арешть и аддиция ширей в собе мають (Варшава, 1646, ЧИОНЛ XIV-3, 178); 3) ‘(документ, що свідчить про певні права або повноваження) мандат’, наприклад: (документ Львівського Ставропігійського братства) До Ва(р)шавы поспалы(с)мо на ма(н)да(т) жебы выправи(л) 8 к(р) є(г) м(л)... фер(н)єсь чи(р)воны(х) злоты(х) три (Львів, 1616, ЛСБ 1047, 9); на то(т) ча(с) поспех во(д)лу(г) писа(н)а вашого учини(ти) и посла(ти) не мо(г)ши ма(н)даты на по(з)вы на собо(р) берестє(й)ски(й) которы(й) єсмо зложи(ли) певне на де(н) сто(г) июана к(ст) (Супрасльський монастир, 1593, ЛСБ 234).

У словнику Є. Тимченка термін *мандатъ* фігурує вже як однозначний – ‘наказ’ (Тимч.-1, с. 420), а в сучасній українській мові збереглося лише третє староукраїнське значення (СУМ-4, с. 617).

Отже, можна виснувати, що за походженням переважає латинська термінологія, яка перейшла в актову українську мову здебільшого через польське посередництво із західноєвропейських канцелярій і збагатила адміністративно-юридичну лексику новими термінами. Таке підпадання правового життя в Україні під значний вплив Польщі, особливо із другої половини XVI ст., зумовлене передовсім Люблінською унією 1569 р., коли практично всі українські землі опинилися у складі польської частини Речі Посполитої. Що ж до подальших досліджень, то доцільно й актуально їх сконцентрувати на аналізі інших тематичних груп адміністративно-юридичної лексики, до прикладу, назвах органів та урядових осіб; лексиці, що стосується оформлення адміністративно-юридичної документації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бевзенко, С. П. (1991). *Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови*. Київ.

Войтів, Г. (1997). Українські назви одягу XIV–XVIII століть. *Записки товариства імені Шевченка*, 234. Львів, 210–260.

Гайда, О. М. (2015). *Граматика та семантика прийменника в українській мові XVI–XVII ст. (на матеріалі документів Львівського ставропігійського братства)* [авторєф. дис. ... канд. філол. наук, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника]. Івано-Франківськ.

Гриценко, С. П. (2011). *Лексичні латинізми в українськомовних текстах кінця XVI–XVII століття*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».

Гриценко, С. П. (2017). *Динаміка лексики української мови XVI–XVII ст.* Київ.

Грінч.-1: Грінченко, Б. Д. (ред.) (1958). *Словарь української мови*: у 4 т. (Т. 1: А–Ж) / [Рєпр. відтворення вид. 1907–1909 рр.]. Київ.

Грінч.-2: Грінченко, Б. Д. (ред.) (1958). *Словарь української мови*: у 4 т. (Т. 2: З–Н) / [Рєпр. відтворення вид. 1907–1909 рр.]. Київ.

Дидик-Меуш, Г. (2008). *Українська медицина. Історія назв*. Львів.

Дидик-Меуш, Г. (2018). *Комбінаторика в українській мові XVI–XVIII століть: теорія, практика, словник*. Львів.

ЕСУМ-1: Мельничук, О. С. (гол. ред.) (1982). *Етимологічний словник української мови* (Т. 1: А–Г). Київ.

ЕСУМ-2: Мельничук, О. С. (гол. ред.) (1985). *Етимологічний словник української мови* (Т. 2: Д–Копці). Київ.

ЕСУМ-3: Мельничук О. С. (гол. ред.). (1989). *Етимологічний словник української мови* (Т. 3: Кора–М). Київ.

Заневич, О. (2015). *Українська мова XVI–XVII ст.: дієслово. Семантика, перехідність, об'єкт*. Львів.

Керста, Р. Й. (1984). *Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування*. Київ.

Кровицька, О. (2002). *Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст.: Семантика і словотвір*. Львів.

Лоза, О. (2003). Композити-назви конкретних предметів у пам'ятках української мови XVI–XVIII ст. *Українська історична та діалектна лексика*, 4, 232–241.

Науменко, Л. М. (2021). *Історія назв посуду, столового начиння та меблів в українській мові* [дис. ... канд. філол. наук, Інститут української мови НАН України]. Київ.

Осінчук, Ю. (2022). Словотвірні особливості церковнослов'янських в українських пам'ятках XVI – першої половини XVII століття. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 35, 225–238.

Полюга, Л. М. (1991). *Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст.* Київ.

Слободзяник, О. З. (2017). *Формування географічної лексики в українській мові XVI–XVIII ст.* [автореф. дис. ... канд. філол. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка]. Львів.

СУМ-1: Білодід, І. К. (гол. ред.). (1970). *Словник української мови: в 11 т.* (Т. 1: А–В). Київ.

СУМ-2: Білодід, І. К. (гол. ред.). (1971). *Словник української мови: в 11 т.* (Т. 2: Г–Ж). Київ.

СУМ¹⁶⁻¹⁷-1: Гринчишин, Д. (відп. ред.). (1994). *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* (Т. 1: А). Львів.

СУМ¹⁶⁻¹⁷-5: Гринчишин, Д. (відп. ред.). (1998). *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* (Т. 5: В). Львів.

СУМ¹⁶⁻¹⁷-10: Гринчишин, Д. (відп. ред.). (2003). *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* (Т. 10: З). Львів.

СУМ¹⁶⁻¹⁷-13: Гринчишин, Д. (відп. ред.). (2006). *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* (Т. 13: Й–І). Львів.

СУМ¹⁶⁻¹⁷-14: Гринчишин, Д. (відп. ред.). (2008). *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* (Т. 14: К). Львів.

СУМ¹⁶⁻¹⁷-16: Чікало, М. (відп. ред.). (2013). *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* (Т. 6: Л). Львів.

СУМ¹⁶⁻¹⁷-17: Чікало, М. (відп. ред.). (2017). *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* (Т. 17: М–Моавитанка). Львів.

Тимч.-1: Тимченко, Є. (2002). *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.:* у 2 кн. (Кн. 1: А–Н). Київ; Нью-Йорк.

Хобзей, Н. (2003а). Міфологічні назви у Словнику української мови XVI – першої половини XVII ст. *Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і просторі. Збірник на пошану Дмитра Гринчишина*, 1, 149–154.

Хобзей, Н. (2003б). Міфологічні назви у Словнику української мови XVI – першої половини XVII ст. 2. *Українська історична та діалектна лексика*, 4, 137–140.

Худаш, М. Л. (1961). *Лексика українських ділових документів кінця XVI – початку XVII ст. (на матеріалах Львівського Ставропігійського братства)*. Київ.

Чепіга, І. П. (1992). Народнорозмовні елементи у мові українських ділових текстів XVI – першої половини XVII ст. *Мовознавство*, 6, 3–11.

Черевко, І. (2013). *Фразеологія пам'яток української мови XVI–XVII ст.: семантика, структура, стиль*. Львів.

Чікало, М. (1997). З історії назв кольорів в українській мові (XIV–XVIII століття). *Записки товариства імені Шевченка*, 234. Львів, 186–209.

Шестакова, С. О. (2019). *До питання становлення української юридичної термінології*. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/7711/1/%D0%A8%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1.%20%D0%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf%9E.%20%D0%94%D0%BE%20>

Шпиль, О. Б. (2016). *Граматика і семантика займенника в українській мові XVI–XVII століть* [автореф. дис. ... канд. філол. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка]. Львів.

REFERENCES

Bevzenko, S. P. (1991). *Istoriia ukrainskoho movoznavstva. Istoriia vyvchennia ukrainskoi movy*. Kyiv (in Ukrainian).

Voitiv, H. (1997). *Ukrainski nazvy odiahu XIV–XVIII stolit. Zapysky tovarystva imeni Shevchenka*, 234, Lviv, 210–260. (in Ukrainian).

Haïda, O. M. (2015). *Hramatyka ta semantyka pryimennyka v ukrainskii movi XVI–XVII st. (na materiali dokumentiv Lvivskoho stavropihiiskoho bratstva)* [Abstract of PhD thesis. Prykarpatskyi natsionalnyi universtytet im. Vasyliia Stefanyaka]. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

Hrytsenko, S. P. (2011). *Leksychni latynizmy v ukrainskomovnykh tekstakh kintsia XVI–XVII stolittia*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiyi universytet» (in Ukrainian).

Hrytsenko, S. P. (2017). *Dynamika leksykonu ukrainskoi movy XVI–XVII st.* Kyiv: KMM (in Ukrainian).

Hrinchenko, B. D. (Ed.). (1958). *Slovar ukrainskoi movy: u 4 t. (T. 1: A–Zh.)* / [Repr. vidtvorennia vyd. 1907–1909 rr.]. Kyiv (in Ukrainian).

Hrinchenko, B. D. (Ed.). (1958). *Slovar ukrainskoi movy: u 4 t. (T. 2: Z–N)* / [Repr. vidtvorennia vyd. 1907–1909 rr.]. Kyiv (in Ukrainian).

Dydyk-Meush, H. (2008). *Ukrainska medytsyna. Istoriia nazv*. Lviv (in Ukrainian).

Dydyk-Meush, H. (2018). *Kombinatoryka v ukrainskii movi XVI–XVIII stolit. teoriia, praktyka, slovnyk*. Lviv (in Ukrainian).

Melnychuk, O. S. (Ed.). (1982). *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* (T. 1: A–H). Kyiv (in Ukrainian).

Melnychuk, O. S. (Ed.). (1985). *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* (T. 2: D–Koptsi). Kyiv (in Ukrainian).

Melnychuk, O. S. (Ed.). (1989). *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* (T. 3: Kora–M). Kyiv (in Ukrainian).

- Zanevych, O. (2015). *Ukrainska mova XVI–XVII st.: diieslovo. Semantyka, perekhidnist, obiekt*. Lviv (in Ukrainian).
- Kersta, R. Y. (1984). *Ukrainska antroponimiia XVI st. Cholovichi imenuvannia*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Krovytska, O. (2002). *Nazvy osib v ukrainskii movnii tradytsii XVI–XVIII st.: Semantyka i slovotvir*. Lviv (in Ukrainian).
- Loza, O. (2003). Kompozyty-nazvy konkretnykh predmetiv u pamiatkakh ukrainskoi movy XVI–XVIII st. *Ukrainska istorychna ta dialektna leksyka*, 4, 232–241 (in Ukrainian).
- Naumenko, L. M. (2021). *Istoriia nazv posudu, stolovoho nachynnna ta mebliv v ukrainskii movi* [PhD thesis. Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy]. Kyiv (in Ukrainian).
- Osinchuk, Yu. (2022). Slovotvirni osoblyvosti tserkovnoslovianizmiv v ukrainskykh pamiatkakh XVI – pershoi polovyny XVII stolittia. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 35, 225–238 (in Ukrainian).
- Poliuha, L. M. (1991). *Ukrainska abstraktna leksyka XIV–pershoi polovyny XVII st.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Slobodzianyk, O. Z. (2017). *Formuvannia heohrafichnoi leksyky v ukrainskii movi XVI–XVIII st.* [Abstract of PhD thesis, Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka]. Lviv (in Ukrainian).
- Bilodid, I. K. (Ed.). (1970). *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 t. (T. 1: A–V)*. Kyiv (in Ukrainian).
- Bilodid, I. K. (Ed.). (1971). *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 t. (T. 2: H–Zh)*. Kyiv (in Ukrainian).
- Hrynchyshyn, D. (Ed.). (1994). *Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. (T. 1: A)*. Lviv (in Ukrainian).
- Hrynchyshyn, D. (Ed.). (1998). *Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. (T. 5: V)*. Lviv (in Ukrainian).
- Hrynchyshyn, D. (Ed.). (2003). *Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. (T. 10: Z)*. Lviv (in Ukrainian).
- Hrynchyshyn, D. (Ed.). (2006). *Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. (T. 13: Y–I)*. Lviv (in Ukrainian).
- Hrynchyshyn, D. (Ed.). (2008). *Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. (T. 14: K)*. Lviv (in Ukrainian).
- Chikalo, M. (Ed.). (2013). *Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. (T. 16: L)*. Lviv (in Ukrainian).
- Chikalo, M. (Ed.). (2017). *Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. (T. 17: M–Moavytanka)*. Lviv (in Ukrainian).
- Tymchenko, Ye. (2002). *Materialy do slovyka pysemnoi ta knyzhnoi ukrainskoi movy XV–XVIII st.: u 2 kn. (Kn. 1: A–N)*. Kyiv; Niu York (in Ukrainian).
- Khobzei, N. (2003a). Mifolohichni nazvy u Slovyku ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. *Dialektolohichni studii. 1: Mova v chasi i prostori*, 1, 149–154 (in Ukrainian).
- Khobzei, N. (2003b). Mifolohichni nazvy u Slovyku ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. 2. *Ukrainska istorychna ta dialektna leksyka*, 4, 137–140 (in Ukrainian).
- Khudash, M. L. (1961). *Leksyka ukrainskykh dilovykh dokumentiv kintsia XVI – pochatku XVII st. (na materialakh Lvivskoho Stavropihiiskoho bratstva)*. Kyiv: Vyd-vo AN URSSR (in Ukrainian).

Chepiha, I. P. (1992). Narodnorozmovni elementy u movi ukrainskykh dilovykh tekstiv XVI – pershoi polovyny XVII st. *Movoznavstvo*, 6, 3–11 (in Ukrainian).

Cherevko, I. (2013). *Frazeolohiia pamiatok ukrainskoi movy XVI–XVII st.: semantyka, struktura, styl*. Lviv (in Ukrainian).

Chikalo, M. (1997). Z istorii nazv koloriv v ukrainskii movi (XIV–XVIII stolittia). *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka*, 234, 186–209 (in Ukrainian).

Shestakova, S. O. (2019). *Do pytannia stanovlennia ukrainskoi yurydychnoi terminolohii*. <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/7711/1/%D0%A8%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1.%20%D0%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1-%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> %9E.%20%D0%94%D0%BE%20 (in Ukrainian).

Shpyt, O. B. (2016). *Hramatyka i semantyka zaimennyka v ukrainskii movi XVI–XVII stolit* [Abstract of PhD thesis, Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka]. Lviv (in Ukrainian).

Iryna CHEREVKO

PhD (Philology)

Senior Research Fellow of the Ukrainian language department

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7895-5673>

e-mail: Iryna_Cherevko@i.ua

NAMES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL ACTS AND DOCUMENTS IN *THE DICTIONARY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 16TH – FIRST HALF OF THE 17TH CENTURIES*

The article provides a linguistic analysis of the composition, semantics, origin, and the historical development of the terms used to denote the names of administrative and legal acts and documents in the Old Ukrainian language. The study was carried out on the basis of the «Dictionary of the Ukrainian Language of the 16th – First Half of the 17th Centuries». The Polish influence on the contemporary administrative and legal vocabulary, mainly represented in documentation, as well as in confessional, scientific, journalistic, and conversational styles, is traced. The phenomenon of polysemy and synonymy in the terminological system is revealed, and structural models of terminological compounds are also considered.

It has been established that the names of administrative and legal acts and documents in the Old Ukrainian language are also terms-words that can be monosemous (*интерцѣза, контрактъ, инструкция* etc.) and polysemous (*записъ, мандатъ*), and terminological phrases that are not characterized by polysemy. In addition to borrowed terms, lexemes of Slavic origin have also been recorded (*листъ, записъ*). A lot of nouns formed with the help of substantive-adjective phrases, in which nouns are the most active main words, have been recorded *листъ* (83), *записъ* (11), *актъ* (8). The order of words in terminological phrases can also be indirect, which gave us reason to single out inversion options (*листъ веновный, вѣновный листъ; листъ вызнанный, вызнанный лист; записъ продажный*,

продажный запись etc.). Attention is also drawn to the fact that both words-terms and terminological phrases can enter into synonymous relations (*контракт–интерцыза; карта–лист; квит–квитация–запись; запись выдеркафовый – контракт выдеркафовый; квитовный запись – квитовный лист* etc.). A morphological variant is also singled out *квитъ – квита*. Having traced the historical development of the terms of the studied period, it was noted that most of them did not disappear from circulation, were replaced by orthographic or word-forming variants, but underwent mainly transformations of semantics, such as the expansion of the semantic structure, acquisition of additional meanings, narrowing of semantics, or disappeared from circulation, became obsolete and changed the scope of their use, living only in dialects or in colloquial style.

Keywords: term, terminological combination, document, semantics, etymology, historical development, structure, system connections, style.